

Hende med fluen...

En historie fra 2. verdenskrig

fortalt af lohalspigen Lise "Lohalsgård" Tønsberg til datteren Marianne Tønsberg, der skriver:

"Historien, jeg må have fat i historien, inden den for evigt forsvinder med de mennesker, der oplevede den".

Historien er om min mor, Lise Tønsberg, som var den første danske kvinde, der kom i fængsel på grund af tyskerne, og om hvordan selv den gamle konge intet kunne stille op – desuagtet at hun havde taget ham ved hånden og egenhændigt havde ført ham gennem hullet i hegnet for at vise ham det smukkeste træ i skoven! Men det var tidligere, lang tidligere. Da var hun bare en lille pige på syv somre med sort pagehår og tynde ben.

"Det var den 9-ende april om morgenen".

Min snart firsårige mors stemme er klar og fast.

"Vi blev vækket af en underlig lyd, en mærkelig enerverende brummen, lige over vores hoveder. Vi boede jo øverst oppe på fjerde sal i Vendersgade ved Grønttorvet – et glimrende sted at holde møder, viste det sig senere. Der var maskinskrivningskurser, et rend af folk fra torvet og to udgange over taget. Det var vigtigst. Nå, det viste sig at være tyskerne, der var kommet, og de smed i tusindvis af papirer ned i hovederne på os fra deres flyvemaskiner ... "OPROB" ... de kunne ikke engang stave, "Til Danmarks soldater – Danmarks folk", hvor de prøvede at bilde os ind, at de ville redde os fra englænderne, og at enhver aktiv eller passiv modstand ville være nytteløs og blive "Brudt med alle magtmidler". I øvrigt skulle vi forholde os roligt og passe vores arbejde. Din far løb op på loftet og hentede sin garderuniform, men den blev der jo ikke brug for, og så var det ellers af sted."

"Jeg skulle i Magasin, hvor jeg arbejdede i silkestoffer, men i krydset ved Kronprinsessegade er der tæt med mennesker. Jeg prøver at mase mig igennem mængden og kommer da også frem, og der ser jeg så – ovre på den anden side af gaden – to unge, tyske soldater med maskingeværer pegende direkte på folk. Vi må ikke gå over".

Hvad gjorde du så?

"Hvad jeg gjorde?"

Åh, det glimt i øjnene. Det er livseleksir.

"Jeg gik direkte over til dem, greb den ene i skulderstropperne og råbte ham direkte ind i ansigtet – på tysk, det havde jeg lært lidt af af en tysk kokkepige, som jeg arbejdede sammen med i London – "Hvad laver I her? Kan I så se at få de geværer ned og det i en fart. Vi skal på arbejde, og I skal ikke prøve at stoppe os". Så stillede jeg mig ud midt på gaden og viftede med armen til de andre og råbte: "Kom så, så går vi!" Og det gjorde vi. Senere på dagen blev der skudt to mennesker netop på det sted, ikke? – Jo, alligevel har jeg tit spekuleret over, hvorfor folk uden videre adlød"

De var vel bange for at blive skudt, foreslår jeg

Hun nikker. ”Nå, men så kom vi til en varm augustdag i 1940. Vi havde været ude at bade ved Amager Helgoland. Vi var på cykel, din far og jeg. På vej hjem kom vi forbi Luftmarinestationen og sandelig, også der vejrede naziflaget. Så spyttede jeg efter det og så ikke, at der længere nede holdt en bil, men pludselig er de oppe på siden af os. To tyske officerer med revolvere springer ud: ”Du er anholdt”. ”For hvad?”, spørger jeg, ”for at spytte en flue ud? Har du aldrig prøvet at få en flue i munden?” – men der var ikke noget at gøre. Vi blev smidt ind i et vagtrum og overladt til os selv. Der gik en time, så gik døren pludselig op. To soldater med revolvere gennede os ud på en stor plads. Der var et kompagni soldater stillet op på en lang række – alle med maskingeværer. Vi blev så stillet op foran dem med ryggen til. Vi troede, at vi skulle dø. Ganske stille tog vi hinanden i hænderne, så lød der tyske kommandoer og skud. Det var honnør for flaget. Det skulle vi lige opleve, nu hvor jeg havde spyttet efter det.”

To danske politifolk kom og tog os med til Politigården i København, hvor vi endte i hver sin celle. Jeg i kvindeafdelingen, hvor en kvindelig fængselsbetjent beordrede mig til at tage alt mit tøj af. Jeg skulle afluses. Hun fik nu ikke sin vilje. Da kirkeklokkerne ringede om morgenen, blev jeg hentet til grundlovsforhør. Din far lod de gå. Det var mig, de ville have. Jeg havde aldrig været i et retslokale før. Der var syv mænd i lokalet. Dommeren, forsvareren, anklageren, to retsbetjente og to politifolk. Alle sad ned. Jeg blev bedt om at stille mig op bag en skranke. I nattens løb havde jeg fået et voldsomt migræneanfald, og medicin ville de jo ikke give mig, så da jeg så alle de siddende mænd, satte jeg mig op på skranken og dinglede med benene. ”Vil De øjeblikkelig komme ned. Det er foragt for retten”. ”De har ganske ret, Hr. Dommer. Det er meget præcist udtrykt. Hvor kan De Herrer tillade Dem at sidde, når De lader en dame stå? Jeg udtaler mig ikke om noget som helst, før jeg får en stol”. Jeg fik en stol og tre ugers hæfte – selv om jeg fastholdt min historie med fluen – og det sidste ord fik jeg også: ”Længe leve gamle Danmark! Ned med nazisterne!”

”Senere hørte jeg, at dommeren var tyskervenlig. Der skulle gå lang tid, før jeg fik indkaldelsen. Af alle dage kom den 9. april. Jeg skulle ind i maj i Vestre Fængsel. I ventetiden var jeg blevet gravid, tre måneder henne. Jeg var egentlig ikke bange på mine egne vegne, men jeg var ikke glad på mit ufødte barns vegne.”

”Nu havde jeg en bror i kriminalpolitiet, Svend Nielsen - det var ham, der efter krigen fangede Kaj Munks mordere, men det er en anden historie. Han og nogle andre politifolk prøvede i største hemmelighed at finde på noget, så jeg kunne slippe. Jeg skulle lade mig indlægge på sjette afdeling på Kommunehospitalet. – ”Vil I have, at jeg skal erklære mig sindssyg?” Det skulle jeg så have siddende på mig resten af mit liv. – Så ville jeg hellere i fængsel.”

”Gode råd var dyre. Så var det, at jeg i avisen så, at Kong Christian den tiende havde offentlig audiens. Altså købte jeg mig et par hvide handsker og troppede op på Christiansborg. Der var fyldt af folk, alle i deres stiveste puds – og så mig. En herre kommer hen til mig – det viser sig at være kongens kabinetssekretær, Badenfleth, - han spørger om mit ærinde, og jeg svarer, at jeg bare gerne vil tale med kongen, nu hvor der er offentlig audiens. Han smiler og forklarer mig, at det kan man sandelig ikke uden først at være tilsagt, men jeg begynder at fortælle og bliver afbrudt, da han spørger: ”Er det Dem med fluen?”, ”Ja, siger jeg forbavset, men hvor har De hørt det?” ”Åhr, den er da gået over den halve by. Vent her, så vil jeg tale hans Majestæt”. I døren vender han sig – ”var det en flue?” Jeg blinker til ham og sir: ”Ja, det var det da rigtignok”. Et øjeblik efter stod han der igen. ”Kongen vil meget gerne se dig”. Det blev for mig en bevægende samtale. På et tidspunkt ville

Kong Christian vide, hvor jeg stammede fra. Fra Lohalsgården på Langeland, og så kom det hele jo frem”:

Hvordan kongen engang uanmeldt var ankret op udenfor Lohals Havn, var blevet roet i land, og der var blevet modtaget af nogle børn, der legede på havnen. Hvordan en lille pige havde rakt ham hånden og budt ham velkommen, og hvordan kongen havde bedt den lille Lise om at vise sig rundt. Det havde hun gjort, det bedste hun vidste, men for at komme til det smukkeste træ i skoven, måtte kongen og hele hans følge først kravle igennem hullet i hækken og så forcere en grøft – men det kunne ikke være svært for kongen, der havde så lange ben, mente den lille Lise. Og træet havde været dejligt.

Da det gik op for kongen, at den unge kvinde, han havde foran sig, var Lille Lise fra Lohals, ja, så lo han så hjerteligt. Men han kunne intet stille op med hendes sag. ”De forbandede tyskere”. Det sagde han, da han fulgte hende helt til døren.

Så du måtte i fængsel?

”Ja, jeg kom i enecelle, et lille bitte rum med en sovebriks, der blev slået op klokken seks om morgenen, så var der morgenmad: en kop erstatningskaffe, en humpel rugbrød og en klat svinefedt. Den blev indtaget ved en gammeldags skolepult, det eneste der var i rummet udover en potte i hjørnet og et gitter for vinduet højt oppe. Klokken 7 om aftenen blev der mørklagt. En bog om ugen, fik jeg lov at læse. Jeg havde medbragt to gamle sengetæpper. Dem trevlede jeg op og strikkede babytøj af, så gik tiden med det. De kvindelige fængselsbetjente var ikke just samarbejdsvillige. Når de kom ind i rummet skulle man stå ret med ryggen mod muren, og når jeg fik et af mine migræneanfald, måtte jeg kaste op på gulvet. De kom ikke, når jeg ringede. Engang skrev jeg ti sider hjem. Det fik jeg tilbage fra censuren, man måtte kun skrive én side. Så satte jeg mig ned og skrev de ti sider ned på ét stykkes papir – men det var sandelig ikke tilladt – ”Vis mig, hvor det står? Så gav de sig”.

”Efter at have siddet i ti dage hørte jeg støvletramp i gangen. ”Nu kommer de efter mig”, tænkte jeg. Jeg blev kørt til tyskernes hovedkvarter på Dagmarhus og til min forbløffelse ført ind på et stort fornemt kontor, hvor naziflagene vajede. En nydelig herre modtog mig og præsenterede sig som Oberst Stahlmann. – ”Aber lieber Frau Tønsberg, fra Deres onkel, Kammerherre Zahle i Berlin, har jeg erfaret, at De sidder i fængsel”, men det hele var vist bare en stor misforståelse. Hvis jeg ville give en undskyldning, så ville han modtage den på det tyske folks vegne, og jeg ville fra det øjeblik være fri til at gå ud på Das Rathausplatz. Så meget forstod jeg, at misforståelsen bl.a. lå i, at han troede, at jeg ville give en undskyldning. Det var den anden vej rundt, min herre, og krigen, den vandt de aldrig. Så marcherede jeg ud. Tilbage til Vestre Fængsel. Senere fik jeg så rede på sammenhængen. Kammerherre Zahle, én, hvad vi kaldte, ”god dansk mand”, var min svigerindes morbror. Det var hende, der havde prøvet at gøre noget.”

Senere gik du ind i modstandskampen?

”Det var langt senere. Langsomt gik det jo op for os, at vi måtte handle. Jeg blev bl.a. kurer for Information. De kunne ligge så fint i barnevognen, og så blev de senere klæbet op under togvognene og sendt til Sverige. Det var ikke mit arbejde. Jeg skulle bare aflevere dem til en mand på en bænk i Østre Anlæg. – Det er så længe siden”

Hun falder i staver. Hvordan fejrede i befrielsen?

”Vil du tro det? Da var jeg såmænd ved at blive anholdt igen – denne gang af frihedskæmpere. Dem vrimlede det med den morgen. Jo, jeg havde ligget i med en tysk soldat, sikken en ballade. Så får du lige en sidste historie. Da englænderne bombede Shellhuset i april 1945, fik jeg en opringing, om jeg var klar til at modtage én. Det var jeg jo. Et kvarter efter stillede han – på bare tæer og blødende fødder. De havde tortureret ham under fodsålerne, og da bomberne sprang, var han løbet igennem parken. Det var en politimand. Jeg passede ham i en uge, inden vi fik ham til Sverige. Næppe var han ude, før min bror stod i døren: ”I skal ud, nu, med det samme. Stedet her er ikke sikkert længere”. Jeg fik fat i avisen og fandt en sommerlejlighed, der var til leje i Holte – hos en rullekone. Vi af sted, hu hej – jeg var jo gravid igen, med dig, og da vi kommer frem, hvad tror du vi møder? En tysk soldat. ”Den er fin”, tænkte jeg. ”Her finder de ikke på at lede efter os, når konen i huset er kæreste med en tysker”. Det var hun nemlig. Han var såmænd så flink. En lille bondedreng, der blot ønskede sig hjem til sin gård. Da fredsbudskabet kom den fjerde maj, var der nogen, der havde meldt hende. Pludselig stod de så i døren. Jeg var arresteret. Rullekone havde gemt sig, soldaten var væk, og jeg skulle følge med, her og nu. Efter en del palaver fandt jeg ét af vores hemmelige telefonnumre frem, og miseren blev opklaret. ”Men ærlig talt”, sagde jeg, ”når I finder hende, så tag blidt på hende. Hun har såmænd ikke gjort andet end at forelske sig”. Hun kom da også tilbage et par dage efter med hår og det hele. Jeg ved det, for jeg måtte jo blive tilbage og passe på hendes lille pige. Men jeg nåede da ind til København den femte maj. Vi præjede en engelsk jeep og fik kørelejlighed helt ind til byen. Det var herligt.

*Kan du huske den Storm P: Hvad kommer verdenssituationen mig ved? Jeg har fået en flue i øjet.
Hun nikker.*

”Man kunne også sige: ”Verdenssituationen kom mig ved, da jeg fik en flue i munden, som slet ikke var der...”